

KNAW-president Marileen Dogterom

'Wetenschap in roerige tijden'

Actuele jaarrede KNAW-president
Dogterom tijdens
Akademiemiddag

Door: Redactie WvF

06-06-2025

Wetenschap Verslag

Een volle zaal met voornamelijk wetenschappers, een gevarieerd programma met pitches en een panel, interactie met het publiek, een jaarrede over de positie van de wetenschap in deze tijd en de uitreiking van de Akademiepenning. Dat waren de ingrediënten van een inspirerende middag die eindigde met een geanimeerde netwerkborrel.

Plaats van handeling: het paleisachtige Trippenhuis in Amsterdam, een van de laatste voorbeelden van het Hollands classicisme hier ter stede. In dit verslag nemen we als invalshoek de rede van hoogleraar biofysica Marileen Dogterom, die Ineke Sluiter, hoogleraar Griekse literatuur en letterkunde, in 2022 opvolgde als president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

Aan de hand van drie recente voorbeelden uit de media illustreerde Dogterom hoe wetenschap bedrijven werkt, wat het belang is voor de maatschappij, waarom academische vrijheid daarbij nodig is en welke verantwoordelijkheden daarbij horen. De voorbeelden haalde ze uit de medische hoek, uit die van holocaust- en genocide studies alsook uit de wetenschap van meteorologie en luchtkwaliteit.

Lange adem

Het eerste voorbeeld stond in *de Volkskrant* van 17 mei. In een ziekenhuis in Philadelphia was het gelukt een pasgeboren baby – voorlopig – te genezen van een dodelijke ziekte ingegeven door een fout in de genetische code van een enkel eiwit. Dogterom maakte duidelijk dat dit voorbeeld laat zien dat dit type ongebonden onderzoek een zaak is van de lange adem. En ook dat het van belang is om ethische vragen te stellen rond dit in grijpen op DNA-niveau in het menselijk lichaam.

Het tweede voorbeeld haalde Dogterom uit *het Parool* van 21 mei. Onderzoeker Jeroen Kemperman van het KNAW-instituut NIOD concludeerde in zijn promotie-onderzoek dat Amsterdam tijdens Tweede Wereldoorlog een ‘centrale rol’ speelde bij de ‘Jodenvervolging en de uitsluiting van alsook ontrechting van haar Joodse inwoners’. De maatschappelijke impact van dit typeonderzoek bleek direct voelbaar. Burgemeester Femke Halsema bood op basis van dit onderzoek formeel excuses aan voor de rol die de hoofdstad speelde tijdens de Holocaust.

Gaza

Dergelijk historische onderzoek had volgens de KNAW-president nog op een andere manier betekenis voor de maatschappij. ‘Het onderzoek laat immers zien hoe mensen zich gedragen onder druk en onder welke omstandigheden de democratie opzij geschoven kan worden.’ Er is volgens haar nog een manier waarop de expertise van het NIOD van actueel belang is: ‘De maatschappij en ook de academische wereld worstelen met de vraag hoe ons te verhouden tot de huidige oorlog in Gaza.’

Een laatste voorbeeld verscheen op 17 mei op de website van de NOS. Dit bericht ging over een hogere stijging van het gemiddelde CO₂-gehalte in de atmosfeer dan verwacht – mogelijk doordat de natuur zelf steeds minder in staat is CO₂ op te nemen. Volgens KNAW-lid Guido van der Werf lijkt de extra CO₂ te komen doordat er meer CO₂-uitstoot plaatsvindt door een toenemend aantal bosbranden. Tegelijkertijd nemen de bossen wereldwijd minder CO₂ op.

Academische vrijheid

Een van de conclusies luidde – niet verrassend, in deze tijd wel een permanente bron van zorg – dat academische vrijheid van belang is voor een goed functioneren van de wetenschap. Burgers moeten erop kunnen vertrouwen dat zij voorzien worden van kennis die niet is gestuurd door belangen van politiek, overheid of bedrijfsleven. Dat wetenschappelijke perspectieven belicht worden vrij van ideologische of andere vooringenomenheid. Zonder dat voor de politiek onwelgevallige kennis wordt geweerd uit het publieke debat.

Tot slot ontving Philomena Essed voor haar belangrijke bijdrage aan het wetenschappelijk onderzoek naar racisme in Nederland en daarbuiten de Akademiepenning van de KNAW. Zij is hoogleraar *Critical Race, Gender and Leadership Studies* in de VS. Haar bijdrage aan het definiëren en begrijpen van (institutioneel) racisme is volgens de Akademie ‘onmisbaar geweest voor hedendaagse inzichten over racisme, zowel in het wetenschappelijk discours als in de samenleving’.

Geweten

De KNAW positioneert zich als het forum, de stem en het geweten van de wetenschap in Nederland. 'Haar instituten behoren met hun onderzoek en hun collecties tot de (inter)nationale top.' Aan de basis van al haar activiteiten ligt de overtuiging dat kennis en creativiteit de belangrijkste grondstoffen zijn voor welzijn en welvaart.

De Akademie vervult drie (wettelijke) taken: genootschap van excellente wetenschappers uit alle disciplines; bestuurder van wetenschappelijke onderzoeksinstituten; adviseur van de regering op het gebied van wetenschapsbeoefening.

De jaarrede van Marileen Dogterom is hier na te lezen:

<https://www.knaw.nl/publicaties/wetenschap-roerige-tijden>

De gehele Akademiemiddag is hier te volgen:

<https://www.knaw.nl/en/events/research-turbulent-times-academy-day-2025>